

Стигматизація аналітичної концепції ґендеру як ідеології

Стигматизація «ґендеру» як категорії феміністичної ідеології стала центральним елементом політичного дискурсу в Угорщині з 2010 року. Відколи 1989 року змінилася система, я визначаю в цьому процесі три смислові вузли, які виникли та кристалізувалися в дискурси «ґендерної ідеології» та «ґендероманії». Таке переприсвоєння ключової категорії феміністичного аналізу – серйозний наступ, що має на меті не лише стигматизувати й огудити критичний потенціал «ґендеру», а й підважити саме його існування. У тексті я розмірковую про особливості цих змін та пропоную полівокальну модель значення, яка завжди відкрита до критики. Така соціально обумовлена модель потрібна нам, щоби повернути собі «ґендер» як критичну категорію аналізу, створену для розвінчування ідеологічної потреби патріархальних інституцій ре/продувати нерівні владні відносини як даність. Цей крок доволі нагальний, оскільки більшість дебатів, що точаться у феміністичних наукових та активістських колах Угорщини у відповідь на звинувачення в ідеології, зав'язли в суперечності між постструктуралістським уявленням про неунікну ідеологічність будь-яких значень і структурним (економічним) відчуженням жінок, яке претендує на «істинність» порівняно з хибними повітками політик ідентичності. Кожен із «таборів» завзято критикує своїх опонент_ок, загрузаючи в оберненні їхньої логіки, і здійснює те, що Лорен Берлан називає видовищним змаганням зі самознищення між скривдженими спільнотами в публічній сфері (Berlant 1996, 243).

Перекладено за текстом лекції, виголошеної Ержебет Борат у Києві 20 квітня 2018 року. Переклад підтриманий програмою "Сприяння демократії" представництва Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні. Наукова редакторка перекладу – Катерина Буркуш.

© Ержебет Борат 2021

© Надія Чушак, переклад 2021

© *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies* 2021, № 4, p. 91–102;
<http://feminist.krytyka.com> (ISSN 2524–2733)

Епістемологічні рамки

Аби зорієнтувати читач_ку в подальшій подорожі, хочу відразу визначити свою позицію. Як науковиця, що займається критичними студіями дискурсу, я розумію «гендер» як соціальну практику розрізнення, що виникає зсередини інституційно регульованих практик. Його важливим установчим елементом є символічний акт означення, тобто кодування матеріальних практик, у які ми безпосередньо залучені, а також інших, які ми не здійснюємо, але про які думаємо з погляду наявної практики. Словом, практики завжди зумовлюють категоризацію. Категорії, які при цьому виникають, врастають у порядки цінностей, показові для інституцій, у цих рамках вони формуються як концепції з певним значенням. Найважливіший елемент запропонованого визначення – це твердження, що розуміння практики, в яку ми залучені, неможливе без артикулювання множинних рефлексій про інші практики в різних місцях, моментах часу та системах цінностей. Це означає, що модель, яку я пропоную, за своєю суттю множинна: сформовані категорії впорядковуються саме за принципом множинності. Виникнення категорії як цілісної, а отже значущої схеми уможливорюється завдяки діалектичному процесу часткової інтеграції різноманітних значень із елементів значення, які завжди стосуються інших множинних полів практики (тобто з інших категорій), а в результаті – взаємодії домінуючих відносин панування.

У запропонованому аналізі стигматизації гендеру за відправну точку я беру категорію маскулінності. Я розумію, що такий вибір може викликати розчарування, адже більшість простору та уваги й так уже привласнили чоловіки. Взаємозв'язок жінок і влади завжди був непротиставним¹. Проте щоби викрити та зрозуміти привілеї, задіяні в наявній системній дискредитації гендеру як ідеології в дискурсі угорської політики, нам необхідно виявити тривожні та розхитані гендерні відносини влади, мобілізовані «скривдженим відчуттям права маскулінності», яке підживлює відчай і лють у різних групах чоловіків. Існує небезпека, що внутрішні розколи у феміністичних групах можуть зіграти на руку цій люті.

Р. В. Конел (Connell 1987) запропонувала концепцію гегемонної маскулінності на протигагу панівним підходам до гендеру в тогочасній соціології. Дослідниця підважила загальноприйнятту концептуалізацію цієї категорії як самодостатнього набору заданих наперед рис характеру, що мають збігатися з «біологічно визначеною статтю», а отже повинні мати відповідну типологію «гендерних ролей», які буцімто набуваються в односторонньому розвитковому процесі соціалізації, зверху вниз. Як не парадоксально, канонізована модель статі концептуалізується че-

¹ Див. наприклад, Sreberny and van Zoonen 2000, Vavrus 2002, чи Lakoff 2003. Усі ці праці розглядають конфліктні відносини у сфері медій – головного дискурсивного поля, звідки я беру свої дані.

рез практику категоризації, яка привілеює «чоловіче» як «очевидний» принцип категоризації, укорінений у біології, а відтак продукує розрізнення бінарного протиставлення за рахунок «жіночого». Така бінарність підштовхує дослідницю до вивчення лише певних соціальних дій, пов'язаних із «двома статями», та до розгляду їх як таких, що стосуються тієї чи іншої «гендерної ролі». На думку Конел, за межі цієї гомогенної статичної практики категоризації можна вийти, вбачаючи у гендері активний процес узгодження, результат якого (включно з категорією біологізованої статі) формується панівними владними відносинами. 2005 року Конел знову повертається до цієї моделі разом із Джеймсом В. Месершмідтом (Connell and Messerschmidt 2005), щоби перевірити, чи не втратила вона пояснювальної сили у світлі спричинених глобальним капіталізмом соціальних змін. Дослідники дійшли висновку, що концепцію слід зробити більш динамічною. Завдяки цьому, на мою думку, вони змогли запропонувати складніше пояснення суспільних змін – крізь призму маскулінності. Науковці закликають визнати множинність маскулінностей і заохочують дослідницю вивчати, на додачу до гегемонної, інші форми (як-то робітник, який виконує фізичну працю; білий гей середнього класу; субкультурний фанат хардрок; непрацевлаштований ром-містянин тощо). Це допоможе продемонструвати продуктивність інших форм і зрозуміти, що всі зміни в ідеальній формі маскулінності є результатом боротьби стигматизованих, виключених, знецінених чи допустимих маскулінностей, які кидають виклик і підважують цінність і позицію, приписану їм через відносини панування.

Проте на підставі заявленої епістемологічної позиції щодо множинності як фундаментальної характеристики значення, я стверджую, що нам потрібно зробити і цю модель маскулінності ще більш динамічною. Ідеальна (чи ідеалізована) форма маскулінності стає такою, якою її сприймають, завдяки суперечливим відносинам із різними іншими формами маскулінності шляхом соціально регульованого процесу погодження їхньої цінності. Тож нам необхідно зробити ще один дуже важливий крок і подумати про те, як ми розуміємо «відносини». Я стверджую, що багатоголосся чи гетерогенність характерні для всіх категорій, оскільки вони стають більш-менш цілісними саме завдяки об'єднанню кількох інших дискурсивних елементів/категорій. Отримана в результаті категорія частково збігається з тими, з якими вона має спільні елементи. Відповідно, про межі категорій не варто думати як про самодостатні. Вони частково збігаються, що робить їх відносно стабільними та завжди відкритими до реконфігурації. Водночас, коли ми говоримо про можливість зміни, то йдеться не лише про логічну спроможність, а й про політичну життєздатність у даний історичний момент. І саме це встановлює відносні, але доречні обмеження для нашої (наукової чи активістської) уяви. Різноманітні вектори владних відносин, залучені до процесу зміни, визначають, що саме можливо уявити в цю історич-

ну мить у рамках даного інституційного простору. Отже, новоутворені патерни значення є результатом не випадкової взаємодії означників, а соціально регульованої дискурсивної артикуляції довільності.

Із мого тлумачення цього аргументу випливає, що значення – сформований концепт – ідеологічне, оскільки покликане натуралізувати, применшити чи представити цю довільність або як геть не передбачвану, або як немінуче гомогенізовану даність. Хоча ці позиції суперечать одна одній, вони обидві опираються усвідомленню, що лише певні значення, які виникають у побудованій на виключенні матриці влади, змушують деякі значення функціонувати як стигма. Догму універсальної істини, яку використовують проти інших значень, позначаючи їх як хибну свідомість чи як ідеологію, підважують випадковим зібранням означників. Тому нам слід визнати, що всі значення – ідеологічні. Тобто бодай уявити політично реальний момент рівноправ'я неможливо. Натомість маємо нескінченні потоки гегемонних (тобто ієрархічних) реконфігурацій відносин влади та категорій іменування. Попри виклики нескінченної довільності та наслідки ідеологічності будь-якого конструювання значення, існує одна річ, яку ми можемо виявити: нескінченна довільність не конче перебуває у бінарних відносинах з імовірністю. Достатньо, аби задіяна тут логіка артикуляції була заснована на частковому розрізненні. Ідеться про те, щоби категорію, яку сприймають доволі інакшою, визнали достатньо відмінною, а тоді подивитися, чи множинні вектори значення можуть продукувати конфігурацію рівноправ'я. Це перегукується із твердженням Деніс Томпсон (Thompson 2001, 27): «Ми завжди перебуваємо у системах значень. Є вони ідеологічними чи ні, залежить від того, чи їх використовують із метою панування». Відштовхуючись від ідеї Томпсон, я стверджую, що довільна модель значення, яка виникає на перетині множинних соціально регульованих практик означення, може допомогти нам уявити й узгодити конфігурацію, у якій матриця владних відносин буде сформована не гегемонією. Відтак, значення залучених у процес категорій може бути артикульоване без ідеологічних посилів. На мою думку, у феміністичних дебатах щодо того, яку позицію слід зайняти для ефективної протидії сучасній кампанії з дискредитації фемінізму як гендерної ідеології, треба бути готовими вийти за межі бінарного сприйняття соціальної ситуації як такої, що протиставляє (структурну) дійсність завжди ідеологізованим культурним конструкціям (політикам ідентичності). Натомість треба прийняти розуміння встановленої, дискурсивно артикульованої полівокальності значення (включно із категорією гендеру).

З огляду на те, що множинні відносини гегемонного панування утворюють сучасний статус-кво, ефективність конкретної ідеології залежить саме від того, наскільки значення близькі, ба навіть наскільки їм вдається уникнути (критичного) розпізнавання, тому що вони сприймаються як звичний «здоровий глузд» та безперечна «істина». Саме це і

сталося за останніх дев'ять років зі значенням гендеру: його перевизначили як небезпечну ідеологію, яка, відтак, стала легітимною мішенню для ненависницьких нападок. Ситуація в Угорщині унікальна, тому що тут цим дискурсом маніпулюють зсередини різних інституцій державної влади. Отже, наше завдання полягає не в тому, щоби заперечувати звинувачення. Нам необхідно зосередитися на питанні «як підступитися до чинних державних ідеологій, залучених у цій кампанії, особливо тої/тих, які зараз є панівними?» Саме тому, на мою думку, нам необхідно вивчити та підважити «здоровоглузді» значення гендеру в науковому та ненауковому дискурсах. Як і Майкл Біліг (Billig 1995), я виступаю проти злиття банального та незагрозливого в одне ціле під час оцінювання різноманітних форм «невипнутого» націоналізму в політичному дискурсі. Я наполягаю, що небезпечно не досліджувати явища, які в науковій літературі часто знецінюються узвичаєним відсиланням до банальності, а отже й неважливості концептів «здорового глузду». Доходить до того, що про них говорять: «А що в цьому нового?» Небезпечно ігнорувати ту обставину, що сприйняття чогось як незагрозливого дозволяє прирівняти його до «очевидного», до «здорового глузду». Тому нам потрібно намагатися протидіяти такому злиттю понять і здійснювати відносно, проте значуще розрізнення між банальним та незагрозливим. Словом, я також стверджую, що концептуалізація «відносності» як історично обумовленого діалектичного, частково інклюзивного формування взаємин стосується також концептуалізації «відмінності». Згідно з моделлю дискурсу Джеймса Пола Гі (Gee 2014), диференціація – це дискурсивний акт творення значення, який виникає внаслідок множинних вимірів практик кодування, що надає перевагу одному патерну значень над іншим, оскільки цей патерн достатньо узгоджений із тим, що сприймають як зрозуміле в даному соціальному просторі без будь-яких додаткових міркувань, тобто як здоровий глузд.

Три смислові вузли, що доклалися до дискредитації «гендеру»

Особливості порядку політичного дискурсу останніх трьох десятиліть в Угорщині можна дослідити крізь призму змін у значенні фемінізму та гендеру. Передусім, потрібно зрозуміти, де теперішній угорський офіційний політичний дискурс розташований у картографії гендерного знання. Цей дискурс можна охарактеризувати за рутинними нападками на права жінок, сексуальних меншин і людей із неконформними гендерними ідентичностями, а також феміністичних науков_иць в умовах посилення правого популізму, коли мова ненависті увійшла до повсякденного мовлення². Стигматизація «гендеру» як ідеології стала цен-

² Ґрунтовну критику такого популістського політичного дискурсу викладено в моєму новому дослідженні (Barát 2017).

тральним елементом державного політичного дискурсу в Угорщині з 2010 року.³

Відколи 1989 року змінилася система, я можу визначити три смислові вузли творення значення гендеру, які кристалізувались у загальноприйнятій правопопулістській дискурсі про гендерну ідеологію та «гендероманію». На жаль, часом трапляється, що їх опосередковано поширюють у різних публічних дебатах і публікаціях люди, які самі себе зараховують до феміністичної опозиції⁴. Перший період припадає на 1990-ті роки. У той час різноманітні практики творення значення стосувалися терміну «фемінізм» і розгорталися переважно на шпальтах друкованих політичних видань. Значення фемінізму виникло на перетині трьох панівних дискурсів і дуже швидко сплуснулося у фігуру страшної феміністки, якій бракує розуму, щоб оцінити шкідливі наслідки фемінізму, визначені медіями. Проте, оскільки феміністок репрезентували як купку ненормальних жінок, цільова аудиторія різних медій почувалася захищеною завдяки трансльованому ними обуренню, а також власному розототожненню з такими небезпечними постатями. Перший із трьох дискурсів, про які йдеться, – це антиамериканський дискурс, що вбачав у фемінізмі завезену з чужини загрозу нещодавно відвойованій країною автономії, а також заявленим інтересам жіноцтва, якому не варто підхлювати божевілля американських посестер. Вони ж бо зайшли «надто далеко» і судяться (головно з багатими знаменитими чоловіками) через безпідставні звинувачення в сексуальних домаганнях – чи то через жадобу, чи то через лесбійську ненависть до чоловіків. До такого значення доклався й інший прилеглий дискурс, який звинуватив жінок-феміністок в ігноруванні власного досвіду: «жіноче питання» належить до провального комуністичного минулого, а ідеальна «нова жінка» зміненої системи, вочевидь, мусить прагнути розпрощатися з цим минулим. Зрештою, жінка-феміністка є невдахою навіть із погляду самого фемінізму, оскільки відмовляється визнати важливість жіночих способів знання [women's way of knowing], зокрема, заперечуючи добробут, про який говорять більшість сучасних жінок.

Я детально зупинялася на цих характеристиках у попередніх публікаціях (Barát 2005). Тут я хочу підкреслити, з одного боку, механізм гейткіперства (відбору та фільтрування інформації) медіями. Він давно бере участь у дискредитації фемінізму як ідеології, визначаючи його як

³ Взагалі системні словесні нападки кульмінували 13 серпня 2018 року законопроектом про заборону внесення дисципліни гендерних студій до державного списку магістерських ступенів. Після цього його видалили з державного реєстру ступенів 13 жовтня актом публікації у Державному бюлетені без жодних подальших публічних оголошень. Проте, коли я працювала над представленою в даній статті аргументацією, ці події ще не відбулися, і я не могла їх розглянути ретроспективно. На жаль, на підставі траєкторії моєї аргументації цілком можна було очікувати державного втручання.

⁴ Прикладом недавньої публікації, яка повторює та підтримує такий шкідливий розподіл, є Grzebalska, Kováts and Pető 2018.

нову імперіалістичну (американську) ідеологію, переплетену зі старою комуністичною, що пригноблює спосіб життя «інших» жінок. З другого боку, моє дослідження від 2005 року показало, що той невеликий простір, який медії надавали для феміністичних самовизначень у відповідь на ворожі практики іншування, був просякнутий ворожими гегемонними дискурсами про гендер у медіях. Цей дискурс, з одного боку, представляв науковиць-реформісток, що, як не дивно, поділяють мізогінне чоловіче бачення гетеросексуального міфу про жінок і чоловіків як партнер_ок у взаємодоповнюваних стосунках, а з іншого – гарантував майже повну відсутність репрезентації критичних голосів табуйованої сексуальності. Словом, потенційно автономні голоси лунають саме з жорстоко маргіналізованих негетеросексуальних позицій:

Це стало спільною точкою відліку для створення мізогінного гегемонного альянсу (гетеро)сексистського чоловічого та реформістського феміністичного голосів. Нехай і з різними мотиваціями, цей альянс стає на захист гетеро-гендерованого соціального ладу... (Дискурсивні) практики можна вважати ідеологічними, адже вони мають на меті утримувати статус-кво через натуралізацію даних гегемонних відносин патріархальної влади... різні типи дискурсів, залучені у визначення «фемінізму», посилюють патріархальну регуляцію жіночої праці та жіночого бажання саме через розуміння гендеру наперед визначеним через статі (Barát 2005, 206-7).

Перше десятиліття XXI століття може видатися порівняно спокійним, оскільки тоді було менше спроб дати визначення фемінізму для широкої громадськості⁵. Ці процеси відбувалися переважно в наукових закладах, а медії та інші політичні інституції не висловлювали безпосереднього зацікавлення. Третій період почався після парламентського обговорення державної навчальної програми для дошкільнят. Воно відбулося у розпалі партійної боротьби на фініші державних виборів. Проте цього разу зайшлося не про фемінізм, а про гендер, який відтоді почав функціонувати як пустий означник, згідно з термінологією, запропонованою Ернесто Лакло (Laclau 1996, 44). На мою думку, однією із найбільш очевидних характеристик правого популізму є творення суспільних відносин між деякими двома пустими означниками як непримиримої суперечності через узвичаєне використання мови ненависті. З одного боку, така логіка продукує гомогенізовану «маскулінність», завдяки якій різноманітні соціальні групи «наших» чоловіків можуть легко та прудко об'єднатися, щоби пере/осмислити себе як «сильних» захисників нації від будь-якої події, інституції чи колективу, яких проголошують «ворожою шкідливою загрозою». Водночас залишається непоміченим той факт, що таке відчуття «справедливості» та «легітимності» засноване на пригнобленні різноманітних «інших». У своїх правих популістських заявах угорський уряд посилається на «силу» нації, якою він

⁵ Детальне обговорення цього періоду викладено в публікації (Barát 2012), доступній лише угорською мовою.

наділений, щоби «захищати» християнські сімейні цінності «справжньої Європи» від «інших» чоловіків та гомогенізованих мусульманських «зайд». Опосередковано уряд покликаний «захищати» від «схиблених» на ґрунті гендеру та прав людини «спонсорованих Соросом» громадських організацій, а також від будь-яких досліджень чи викладання, які можуть підтримувати чи буквально «прикривати» «вторгнення». Оскільки пустий означник «загрозливого для нас чужинця» збирає навколо себе усі ці різноманітні групи та події, така ідеологічна робота є бажаною, адже завдяки їй будь-хто може стати мішенню для нападок, після чого просто чіпляється ярлик «одного з них», і цей ярлик уже не потребує подальшого пояснення чи виправдання.

Хоча на початку минулого десятиріччя гендер був терміном, що викликав надривні реакції під час обговорень у парламенті, пропонувані урядом зміни мали на меті популяризувати толерантність у двох випадках. Вихователь_кам у дошкільних закладах рекомендували вибирати вправи, які б підважували гендерні стереотипи та популяризували мультикультуралізм. Прикметно, що під час обговорень цю другу пропонувану зміну навіть не було названо проблемною. Християнсько-демократична народна партія, яка найзапекліше виступала проти зміни – і ще місяць після дебатів залишалася в опозиції – ще не бачила *тоді* жодної загрози в інших культурах. Їхньою реакцією на помірковані спроби уряду запровадити гендерний мейнстримінг було те, що ворогом номер один для них став саме «гендер». Вони прямо атакували цю запропонувану зміну, оскільки «гендер» для них був ідеологічним кодом, що «приховував справжню мету» – змусити «наших дітей» втратити відчуття чоловічої чи жіночої ідентичності й таким чином «проштовхнути» приховану повістку «третьої статі». Лівоцентристський уряд звинуватили в нападі на «власний народ», і християнські демократи пообіцяли скасувати цю нову політику, щойно прийдуть до влади. Вони виконали свою обіцянку відразу після інавгурації нового міністра освіти (ним стала та сама людина, яка розкритикувала дії лівоцентристського уряду як прихований план «ліберального гей-лобі»). Лише після того, як улітку 2015 року через балканський шлях до Угорщини потрапили біжен_ки із Сирії, прихильни_ці ідей про загрозу з боку «мігрант_ок» та «гендероманії» зійшлися щодо двох взаємопов'язаних порожніх означників мови ненависті, яка вже стала звичним способом комунікації в країні. На відміну від решти Європи, цей режим дискурсу ненависті продукують державні політичні інституції та посередники, вони ж визначають мішені для ненависті та просувають свою візію.

За час першої каденції правоцентристського уряду в 2010-2014 роках дискредитація гендеру головно здійснювалася чинними парламентарями-учасниками урядової фракції, які атакували виступи жінок-парламентарок з опозиції під час розгляду законопроектів чи в питаннях, які ставили член_киням уряду під час обговорень. Дуже показовими були скеровані проти них принизливі вислови з лексики мови не-

нависті під час обговорення законопроектів про криміналізацію домашнього насильства. Хоча закон і прийняли в другому читанні, тепер він головно спрямований на захист дітей, і насильство не називається «домашнім», оскільки це би пов'язувало дім та сім'ю з сексуальним/фізичним насильством, що нібито неможливо за визначенням. Натомість його називають «насильством у партнерстві». Під час суперечок із приводу законопроекту логіка деяких промов перегукувалася з ліберальною феміністичною повісткою захисту прав жінок. Звучали твердження, що якби жінки «спершу народили достатньо дітей» (уточнювалося, що йдеться про трьох-п'ятьох дітей), то причин для насильства не було б... (sic). Під час другої каденції правлячого режиму, у 2014-2018 роках, контекст творення мови ненависті та вибору «належної мішені» зміщується з парламентар_ок при владі на людей, які займають високі посади. Голова парламенту, наприклад, неодноразово висловлював переживання стосовно того, що жінки не хочуть народжувати «для нас онуків». Під час цього інтенсифікованого етапу він також чітко окреслив причину «смерті нації»: це, буцімто, «гендерна ідеологія», «гендероманія». Зрештою, з квітня 2018 року нападки на «гендер» стали частиною загальної кампанії дискредитації і згортання свобод та автономії науки. Певною мірою стигматизація «гендеру» та будь-кого із ним пов'язаної з боку влади зараз сягнула найвищого рівня. Ставлячи під сумнів науковий статус гендерних студій та їхню ключову категорію критичного аналізу і тавруючи їх як чисту ідеологію, влада приписує акт власного політичного втручання фігурам наукового поля.

У тривожному очікуванні

Я вважаю, що за таких умов можна зробити дві важливі речі. По-перше, створити мережі солідарності, які підважуватимуть апелювання до національного «ми». Оскільки саме таку риторику популістські політичні режими в усьому світі використовують у відповідь на різноманітні кризи глобального неоліберального капіталізму, нам треба шукати одна одну та об'єднуватися. На мою думку, для цього потрібно створити порожній означник для лівиці, концепція ідентичності якого визнаватиме, що множинність – необхідна умова його утворення. Нам треба шукати способи уявити інклюзивний акт приналежності, який уникав би тенет ліберального дискурсу гуманізму, який наповнює різноманітні повістки інтеграції, хоча станом на сьогодні вони й стають дедалі слабшими у всьому ЄС. Для цього ми можемо звернутися до концепції вразливості [vulnerability] Джудит Батлер (Butler 2004). Ця концепція особливо важлива, адже Батлер розвиває її, міркуючи про можливість колективної дії та про форми політичних зібрань. Дослідниця апелює до спільного стану людської вразливості, нашого відчуття прекарності та жорсткої економії. Їх, за онтологією Батлер, ніхто не може позбутися, оскільки без цієї первинної вразливості до інших ми перестаємо бути

людьми (Butler 2014, XIV). З огляду на примусові стратегії світової влади, які застосовують до мільйонів переміщених осіб, мільйонів жінок і дітей, яких втягнули в торгівлю людьми, я думаю, саме така диференційна, квірна логіка може оприявнити нерівномірний розподіл шкідливих впливів токсичної маскулінності.

Я вбачаю у втечі біжен_ок до Європи чи нещодавніх протестах бразильських та польських жінок проти обмеження права на аборти форму «дієвого перформативного тілесного спротиву, який демонструє нам як на тіла діють соціальні та економічні політики, що винищують засоби для існування» (Butler 2015, 10). Проте це також є ознакою неймовірної снаги цих людей, які через демонстрацію своєї отілесненої прекарності чинять спротив саме тим силам, які проголошують життя біжен_ок «одноразовими», не вартими оплакування.

Поняття спільної прекарності Батлер розглядає як бажанішу повістку, аніж політики ідентичності. В її розумінні воно дозволяє сформулювати ширше, не виключне розуміння «вимог» на підставі онтологічної умови вразливості (людського) життя. Втім, на мою думку, включення – це не справа масштабу, як можна подумати, якщо ми оперуємо поняттями ширшого/вужчого обсягу. Парадоксально, але інклюзивність порожнього означника, відмінна від численних моделей стигмативного виключення у правому популізмі, можлива завдяки специфічній концептуалізації категорії прекарності. Вона дозволяє увявити спільну вимогу гідного життя в публічних просторах через політичний акт множинної перформативності – запрошення усіх потенційних прихильни_ць об'єднатися з тими, кого це безпосередньо стосується. Я стверджую, що спільність не обов'язково неможлива у разі політичних актів мобілізації навколо «ідентичності». Ідентичність (колективна чи індивідуальна) не конче мусить працювати завдяки утворенню та утриманню нормативних уявлень про приналежність та неприналежність, за умови, якщо категоризація відбувається через відносне, а не абсолютне розрізнення між явною та прихованою мішенню ненависті⁶. На мою думку, розрізнення, яке пропонує Батлер, продукує бінарність між спільністю, яка асоціюється з універсальною уявною людською умовою вразливості над/наспроти формулювань окремих вимог, пов'язаних з ідентичністю.

Якщо ми погодимося із онтологічним засновком, що висловлювання, аби стати зрозумілими, структуруються плюральністю чи множинністю, і що значення будь-якої категорії, у тому числі ідентичності й прекарності, за визначенням багатоголосе чи діалогічне, тоді всі категорії формуються під впливом такої множинної логіки. Плюральність, як логічна випадковість, – це невід'ємна частина усіх категорій. Відповідно, ідентичність «я» чи «ми» завжди підважується через диференційовані

⁶ Про важливість включення «решти» даного суспільства, а не лише безпосередньо обраної групи, див. у Matsuda et al. 1993.

способи взаємин з іншими. Для мене завдання полягає не в доведенні, що ідентичність як категорія неспроможна пояснити, як це – жити та діяти етично разом, тоді як прекарність може, адже вона завжди орієнтована на включення. Радше варто дослідити генеалогію самих категорій, зрозуміти, чи дані історичні умови прихильніші до розуміння прекарності, чи роблять її більш привабливим концептом, аніж ідентичність. Нам слід дослідити, чому прекарність здається перспективнішою категорією сучасної політичної думки, аніж ідентичність. Панівне значення ідентичності сьогодні присвоєне суспільством споживання: це питання стилю життя, щось, що завжди можна мобілізувати через етику індивідуалізованого відчуття провини. Можливо, концепція прекарності видається більш продуктивною в політичній думці тому, що вона ще не осіла настільки, аби стати такою ж «очевидною», як ідентичність – і в наукових, і в ненаукових дискурсах прогресивної політики, коли йдеться про людей як про групу, об'єднану приналежністю до чогось. Утім, ми можемо стверджувати, що пустий означник, який апелює до прекарності, може витворити «нас», адже його теперішнє значення може краще актуалізувати ту обставину, що соціальне життя базується на взаєминах: «Наше життя завжди певною мірою в руках інших. Це означає бути відкритими і до тих, кого ми знаємо, і до тих, кого ми не знаємо; залежати від людей, яких ми знаємо, ледве знаємо або не знаємо взагалі» (Butler 2009,14).

- Barát, Erzsebet. 2017. "Populist discourses in the Hungarian public sphere: From right to left (and Beyond)?" *Journal of Language and Politics* 16 (4): 535–50.
- Barát, Erzsebet. 2012. "A 'politikai korrektség'-re hivatkozás ideológiai csapdái: A 2010-es év óvodapedagógiai változtatásokra tett kísérletet kísérő társadalmi és politikai küzdelmek." *Gondolatok a toleranciáról, a másságról. Mi/Más 2. Konferencia 2010*, ed. by Kádár Judit és Szathmáry Judit, 66–74. Eger: Esterháry Károly Főiskola.
- Barát, Erzsebet. 2005. "The 'Terrorist Feminist': Strategies of Gate-Keeping in the Hungarian Printed Media." *Feminist Critical Discourse Analysis: Gender, Power and Ideology in Discourse*, ed. by M. M. Lazar, 205–228. London: Palgrave.
- Berlant, Lauren. 1996. *The Queen of America Goes to Washington City. Essays on Sex and Citizenship*. Durham, NC: Duke University Press.
- Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Butler, Judith. 2004. *Precarious Life – The Powers of Mourning and Violence*. London and New York: Verso.
- Butler, Judith. 2009. *Frames of War. When is life grievable?* London and New York: Verso.
- Butler, Judith. 2015. *Notes Toward a Performative Theory of Assembly*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Connell, R.W. 1987. *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Connell, R.W. and James W. Messerschmidt. 2005. "Hegemonic Masculinity." *Gender and Society* 19 (6): 829–859.

- Gee, James Paul. 2014. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. Abingdon: Routledge.
- Grzebalska, Weronika, Eszter Kováts, and Andrea Pető. 2018. "Gender as symbolic glue. How 'gender' became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order." *Breaking Feminism*, ed. by L.M. Deese et al., 32-38. Berlin: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Matsuda, Mari J., Charles R. Lawrence, Richard Delgado, and Kimberlé Crenshaw. 1993. *Words That Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment*. Colorado and Oxford: Westview Press.
- Lakoff, Robin. 2003. "Language, Gender, and Politics: Putting 'Women' and 'Power' in the Same Sentence." *The Handbook of Language and Gender*, 160-178. Hoboken: Blackwell Publishing Ltd.
- Sreberny, Annabelle and Liesbet van Zoonen, eds. 2000. *Gender, Politics and Communication*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.
- Thomson, Denise. 2001. *Radical Feminism Today*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vavrus, Mary Douglas. 2002. *Postfeminist News: Political Women in Media Culture*. Albany, N.Y.: State University of New York Press.